

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „ДИМИТЪР А. ЦЕНОВ“ СВИЩОВ
ФАКУЛТЕТ „СТОПАНСКА ОТЧЕТНОСТ“
КАТЕДРА „КОНТРОЛ И АНАЛИЗ НА СТОПАНСКАТА ДЕЙНОСТ“

ВЕНЦИСЛАВ ГЕОРГИЕВ ХАЛАДЖОВ

**АКТУАЛНИ АСПЕКТИ НА МИТНИЧЕСКОТО
РАЗУЗНАВАНЕ И РАЗСЛЕДВАНЕ В СИСТЕМАТА НА
МИТНИЧЕСКИЯ КОНТРОЛ**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд

за присъждане на образователна и научна степен „доктор”

по докторска програма: Счетоводна отчетност, контрол и анализ на
стопанската дейност (контрол)

Научен ръководител:

доц. д-р Росица Колева

СВИЩОВ,

2022 г.

Дисертационният труд е обсъден от катедра „Контрол и анализ на стопанската дейност” и предложен за защита.

Дисертационният труд е в обем от 202 стандартни страници и се състои от въведение, изложение в три глави, заключение, декларация за оригиналност и достоверност, списък с използваните съкращения, списък с използваните абривиатури, списък на използваната литература и три приложения.

Откритото заседание на научното жури за защита на дисертационния труд ще се проведе на 17.05.2022 г. в Заседателна зала „Ректорат“ при СА „Д.А.Ценов“.

Материалите по защитата са на разположение в отдел „Докторантура и академично развитие“.

I. ОБЩА ХРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност на темата

В нашето съвремие митническото разузнаване и разследване (МРР) представлява съществен елемент от системата на митническия контрол. То е основно средство за оптимизиране на митническата дейност с оглед на ефективното и ефикасно използване на ограничените материални и кадрови ресурси на митническата администрация. Използването на митническото разузнаване и разследване допринася за постигане на основната цел на митническия контрол, а именно облекчаване на легалната международна търговия и максимално ограничаване на престъпленията и нарушенията срещу финансовата система, осъществявани от икономическите оператори.

По-детайлното разглеждане на митническото разузнаване и разследване в разработка като настоящата би могло да доведе до по-доброто прецизиране на правилните обекти за контрол и съответно до повишаване на ефективността

и ефикасността на този контрол. Поради тези основания, както и поради личен изследователски интерес от страна на автора, с този дисертационен труд е направен опит за детайлно проучване на актуалните теоретични и практикоприложни аспекти на МРР в системата на митническия контрол.

Актуалността на изследването се предопределя от факта, че митническото разузнаване и разследване играе важна роля не само за българската митническа администрация, но и за цялата митническа система на Европейския съюз посредством осъществяваното общностно управление на риска. Последното включва обмен на информация за редица рискови индикатори и за резултатите от техния анализ между митническите администрации на страните-членки на ЕС, като в наши дни това се извършва въз основа на установени общи критерии и стандарти за риск, контролни мерки и приоритетни области за контрол.

Разглежданата проблематика в дисертационния труд може да се определи като недостатъчно разработена на национално ниво и с ограничено място в съвременните научни дискусии.

Акцентът в разработката е поставен върху обществената и практическа необходимост от изследване по тази проблематика поради важността на митническото разузнаване и разследване за постъпленията в държавния бюджет на РБългария и в бюджета на ЕС. На практика добре функциониращото МРР може да повиши значително приходната част на бюджета на всяка страна, както и да неутрализира многобройните рискове и заплахи за икономиката и обществото като цяло още на нейния вход, където именно е позициониран митническият контрол.

2. Обект и предмет на изследването

Обект на изследване в дисертационния труд е организационното и функционално структуриране на митническото разузнаване и разследване в системата на митническия контрол на РБългария. Предмет на изследването е

моделът на митническото разузнаване и разследване в новите условия на работа на митническата администрация.

3. Цел и задачи на дисертационния труд

Целта на изследването е да се разгледат и да се анализират актуалните аспекти в организацията и функционирането на действащия към момента модел на митническо разузнаване и разследване в системата на митническия контрол в РБългария и да се аргументират предложения за неговото подобряване.

За реализиране на тази цел се поставят следните *задачи*:

1. На основата на научен анализ и синтез на вижданията на български и чуждестранни автори, както и на правнонормативната рамка, регламентираща митническата дейност, да се обоснове разбиране за същността и съдържателните характеристики на митническото разузнаване и разследване, като се изхожда от разбирането за неговата ключова роля и значение за правилното прилагане на функциите и за постигане целите на митническия контрол.

2. Чрез анализ на чужди авторови виждания, правнонормативна рамка и резултати от проведено анкетно проучване в системата на митническата администрация да се конкретизират целите, задачите и ролята на митническото разузнаване и разследване в съвременните условия, като на тази основа бъде разгледан в дълбочина и неговият функционалноорганизационен модел.

3. На основата на критичен анализ на функционалноорганизационния модел и на състоянието на човешкия фактор в системата на МРР, както и на база анализ на резултати от проведено анкетно проучване в системата на митническата администрация, да се изведат някои от основните проблеми при неговото функциониране и организация, като в резултат на това да бъдат обосновани и области за подобрене.

4. Изследователска теза

Изследователската теза, която се защитава в дисертационния труд, е, че оптимизирането на модела на митническото разузнаване и разследване в системата на митническия контрол ще повиши неговата адекватност, функционална ефективност и ефикасност по отношение на новите реалности в работата на българската митническа администрация в контекста на митническите политики на Европейския съюз.

Методология на изследването. За постигане целта на изследването, разрешаване на задачите и доказване на изследователска теза са използвани следните научни подходи и методи: системен и процесен подход; научен анализ и синтез; анализ на нормативната уредба; проучване на теоретичните аспекти по поставените проблеми; сравнителен метод; класификация; анкетно проучване и проучване на документи.

За доказване на тезата и за по-пълноценно разбиране на особеностите на проучваната проблематика е изискано и получено експертно мнение от специалисти в областта на изследването. За целта е проведено анкетно проучване сред служители на Главна дирекция „Митническо разузнаване и разследване“, в териториални отдели „Митническо разузнаване и разследване“ и „Борба с наркотрафика“, функциониращи на територията на Дирекция „Дунавска“ на Агенция „Митници“. Представителността на получените резултати се обосновава от два основни факта: структурата на териториалните отдели, обект на анкетното проучване, е идентична в значителна степен с тази на Главна дирекция „Митническо разузнаване и разследване“; броят на служителите, работещи в тях, е достатъчно голям предвид факта, че територията на отговорност на ТД „Дунавска“ покрива значителна част от Северна България.

Изследването обхваща 67 респондента и е проведено в периода ноември-декември 2020 г. Въпросите в анкетата са определени съобразно логиката на научните и практикоприложни анализи, оценки и обобщения в изследването.

За реализирането му е изготвена анкетна карта, съдържаща петнадесет въпроса (виж Приложение № 1). Според типа въпроси са използвани четири типа рейтингови скали, осигуряващи възможност да се събере достатъчно прецизна за целите на изследването информация. Тези скали включват следните степени на отношение и мнение на респондентите: първата скала включва възможностите „винаги“, „понякога“ и „никога“; втората и третата са свързани с влиянието на определени фактори – единият вариант е избор между опциите „силно“, „слабо“ и „не влияе“, вторият – между степените на влияние „висока“, „ниска“ и „не влияе“; четвъртата скала съдържа възможните отговори „категорично да“, „по-скоро да“, „по-скоро не“ и „категорично не“. С цел да бъдат обхванати всички възможни отговори на анкетираните на всеки въпрос е оставена възможността за отговор „не мога да преценя“.

За онагледяване на проведените изследвания и на получените резултати са използвани схематичните, графичните и табличните форми на тяхното представяне. По този начин се визуализират вижданията на автора във връзка с изложената теза, поставената цел и определените задачи в разработения дисертационен труд.

5. Ограничителни условия

Настоящото изследване е свързано с наличието на определени ограничения, които могат да бъдат изразени в определени пространствени, териториални и времеви рамки. Вниманието в разработката се съсредоточава най-вече върху митническото разузнаване и разследване, ситуирано в РБългария и ЕС. Макар и да се правят някои исторически ретроспекции, в дисертационния труд се анализира най-вече актуалното състояние на митническото разузнаване и разследване в системата на митническия контрол в началото на XXI век. Обобщенията, изводите и препоръките са направени в отсъствието на цялостни научни разработки по въпросите на митническото разузнаване и разследване в системата на митническия контрол. Ограничение

представлява и фактът, че е налице промяна в структурата на Агенция „Митници“, като по отношение на новата структура все още не са натрупани достатъчно емпирични данни, на базата на които да бъде направен пълноценен анализ на ефективността от внесените промени.

6. Апробация

Дисертационният труд е обсъден на заседание на катедра „Контрол и анализ на стопанската дейност“ при СА „Д. А. Ценов“. Части от изследването са представени на научни форуми в страната и са публикувани в специализирани научни издания.

7. Приложение на резултатите от разработката

Някои от предложените и разработени насоки за усъвършенстване на митническото разузнаване и разследване са подложени на експериментална проверка в Митница Русе. Постигнати са определени резултати, които могат да повишат ефективността и ефикасността на митническото разузнаване и разследване в системата на митническия контрол. Получените и апробирани резултати могат да бъдат използвани и в практиката на други структури и звена, които функционират в системата на българските митници.

II. ОБЕМ И СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд е в обем от 202 стандартни страници. Основният текст е 178 страници и се състои от увод, три глави и заключение. Изложението е онагледено чрез 21 таблици и 9 фигури. В общия обем на дисертацията се включват още: декларация за оригиналност и достоверност; списък на използваните абривиатури; библиография – 148 заглавия на книги, статии, нормативни актове, отчети, доклади, стандарти и онлайн източници, от които 108 на български език и 33 на чужд език.

Съдържанието на дисертацията е структурирано по следния начин:

ИЗПОЛЗВАНИ СЪКРАЩЕНИЯ И АБРЕВИАТУРИ

УВОД

ПЪРВА ГЛАВА. СЪЩНОСТ И СЪДЪРЖАТЕЛНИ АСПЕКТИ НА МИТНИЧЕСКОТО РАЗУЗНАВАНЕ И РАЗСЛЕДВАНЕ

1.1. Същност и характеристика на разузнаването

1.2. Същност и характеристика на разследването

1.3. Същност и характеристика на митническото разузнаване

1.4. Същност и характеристика на митническото разследване

ВТОРА ГЛАВА. ПРАКТИКОПРИЛОЖНИ АСПЕКТИ НА МИТНИЧЕСКОТО РАЗУЗНАВАНЕ И РАЗСЛЕДВАНЕ

2.1. Цел и роля на митническото разузнаване и разследване

2.2. Функционални аспекти на митническото разузнаване и разследване

2.3. Организационни аспекти на митническото разузнаване и разследване

ТРЕТА ГЛАВА. КРИТИЧЕН АНАЛИЗ НА МОДЕЛА И ОБЛАСТИ ЗА ПОДБРЕНИЕ НА МИТНИЧЕСКОТО РАЗУЗНАВАНЕ И РАЗСЛЕДВАНЕ

3.1. Критичен анализ на модела на митническото разузнаване и разследване

3.2. Критичен анализ на човешкия фактор в митническото разузнаване и разследване

3.3. Области за подобрене в модела на митническото разузнаване и разследване

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

БИБЛИОГРАФИЯ

ПРИЛОЖЕНИЯ

ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ОРИГИНАЛНОСТ И ДОСТОВЕРНОСТ

III. ОСНОВНО СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

ВЪВЕДЕНИЕ

В уводната част на дисертационния труд се обосновават актуалността и значимостта на избраната тема. Дефинирани са обектът и предметът на изследване. Поставени са задачите, чрез които се изпълнява целта. Формулирана е защитаваната теза, представена е методологията на изследването и са изведени ограничителните условия.

ПЪРВА ГЛАВА

„СЪЩНОСТ И СЪДЪРЖАТЕЛНИ АСПЕКТИ НА МИТНИЧЕСКОТО РАЗУЗНАВАНЕ И РАЗСЛЕДВАНЕ“

Глава първа има теоретикоприложен характер. Тя е в обем от 51 стандартни страници и е структурирана в четири параграфа, в рамките на които са изпълнени първата и част от втората задачи. В първа глава на дисертацията е разгледана същностната характеристика на митническото разузнаване и разследване. Направен е научен преглед на понятията разузнаване и разследване и на тази база са изведени собствени определения на понятията митническо разузнаване и митническо разследване. В резултат на очертаната същност на тези дейности се аргументира високата степен на важността им за ефективността на митническия контрол.

В параграф 1. „Същност и характеристика на разузнаването“ чрез изследване на историческите факти, както и посредством анализ и синтез на вижданията на различни автори и анализ на ключови характеристики, е разкрита същността и характеристиката на разузнаването.

- През историческо възникване и развитие чрез използване на историческата периодизация на разузнаването се достига до определение на понятието „разузнаване“. Установено е, че в хода на общественото развитие разузнаването търпи съществена еволюция. Въпросът за неговото възникване като организирана човешка дейност, както и по

отношение на периодите в развитието му, е дискуссионен. Възприето е виждането на Иво Великов за четири основни периода в развитието на разузнаването - първи период (додържавен и в аграрната епоха), втори период (държавен в аграрната епоха), трети период, наречен период на индустриалната държава, и четвърти период, като разузнаването в този етап съответства на така наречената „постмодерна“, „постиндустриална“ или „информационна ера“ (Тофлър, 1991). Поддържа се така разгледаната периодизация на разузнаването, защото тя представлява идея за неговото възникване и етапите в неговото развитие, което може да се приеме като основа за формиране на разбиране за неговото място и роля в развитието на човешкото общество.

- На основата на научен анализ и синтез на вижданията на наши и чужди автори, както и на правнонормативната рамка, регламентираща разузнаването, е извършено изследване с цел формулиране на точна дефиниция за термина разузнаване.
- Анализ на ключови характеристики на разузнаването през 4 ключови направления. За да се разберат в дълбочина същността и съдържанието на разузнаването предвид неговата специфика като една от най-старите специализирани човешки дейности, е необходимо да се анализират неговите характеристики в следните направления - **първото направление** е свързано със силната зависимост на разузнаването от субективното отношение на обществото към него, **второто направление** е свързано с постигане на крайната цел от разузнаването, а именно – защитата на сигурността, **третото направление** е свързано с това, че срещу чужда разузнавателна дейност е необходимо да се предприемат и съответни действия за нейното неутрализиране и **четвъртото направление** е свързано с това, че в организационно отношение

разузнаването се гради върху широка мрежа от държавни и държавно финансирани служби с подразделения в страната и чужбина.

От направения научен анализ на същността и съдържанието на понятието „разузнаване“ се налага *становището*, че това понятие може да се определи като *съвкупност от дейности, чиято крайна цел са придобиването, анализът и използването на разузнавателна информация за конкретен обект на наблюдение с цел да се противодейства на враждебни и/или незаконни действия, които биха застрашили сигурността, целостта или постигането на целите на държавата, обществото или организираната система.*

В параграф 2. „Същност и характеристика на разследването“ е извършено изследване на основата на научен анализ и синтез на база вижданията основно на наши автори, както и на правнонормативната рамка, регламентираща разследването като една от ключовите съставни части на наказателния процес. В тази част от дисертационния труд е доказано, че посредством този ключов инструмент – разследването като част от наказателното производство по НПК, се постига значителен успех в наказателната политика на държавата. Разследването по наказателни дела по същество е процесуална дейност в досъдебната фаза на процеса. Предназначението на тази дейност е събиране и проверка на достатъчно доказателства и подготовка на обвинението с оглед изясняване на предпоставките за повдигане на обвинение пред правораздавателен орган. Характерно за разследването като ключова дейност от досъдебното производство е спазването на следните принципи:

□ Принцип на законност. Разследването като дейност на държавни органи е подчинено на закона и служи на закона. Недопустимо е дейност, която се осъществява в името на закона, да се осъществява чрез незаконни методи и средства.

□ Принцип на етичност. Разследването е свързано с отношение между различните субекти, участващи в наказателния процес. Същността на принципа на етичността е в процеса на действията по разследването да не се допусне накърняване на честта и достойнството на гражданите. Когато те се извършват по реда и със средствата, предвидени в НПК, няма как да се наруши принципът на етичността.

□ Принцип на научност. Разкриването и разследването на престъпления се осъществява чрез държавен орган. Чрез своята дейност той реализира функцията на държавната политика за противодействие на престъпността. Ето защо разследването трябва да се осъществява на научна основа и от добре подготвени специалисти.

В параграф 3. „Същност и характеристика на митническото разузнаване“, е направен анализ на общата философия, основните принципи и цели, както и на същността и необходимостта от митническа разузнавателна информация.

Митническото разузнаване като практическа дейност се основава на своя философия, която в контекста на философията на разузнаването, в общ смисъл, притежава конкретни специфики. Тази философия на митническото разузнаване, както и при всички останали разузнавателни дейности, се изгражда на основата на партньорството, което трябва да съществува между тези, които са напълно ангажирани с разузнавателна дейност или са в позиция да бъдат източник или доставчик на разузнавателна информация, и тези, които се нуждаят от нея – потребителите на тази информация. Доставчиците и потребителите могат да бъдат вътрешни (структури или служители в митническата администрация, натоварени с различни функции по митнически контрол) или външни (обществени, търговски и икономически агенти, медии, правоохранителни органи и др.).

Философията на митническото разузнаване се фокусира основно върху следните три области:

- **Същност на митническото разузнаване.** Придобиването на разбиране за същността на митническото разузнаване като специфичен вид разузнавателна дейност е от ключово значение за постигане на ефективност при осъществяване на митническия контрол в съвременните условия на свободна търговия и по-пълна защита на националните интереси на отделните държави по отношение на митническата им политика.

- **Субекти на митническото разузнаване.** В сферата на митническия контрол във връзка с разузнавателната информация се открояват два основни нейни субекта – потребител и доставчик. Важно е да се отбележи, че взаимоотношенията между потребител и доставчик на разузнавателната информация в митническия сектор безусловно трябва да изпълняват изискването за законност.

- **Цел и принципи на митническото разузнаване.** Целта и принципите на митническото разузнаване са неотменими елементи от митническата разузнавателна дейност и правилното им формулиране и разбиране биха спомогнали за разработване на приложими политики, процедури, дейности и методология за практическото му осъществяване.

За целите на този дисертационен труд се приема обобщеното виждане, че *митническото разузнаване се отнася или отъждествява с процесите и дейностите по събиране и обработка на специализиран вид разузнавателна информация за икономически оператори (подконтролни субекти на митническата органи), която е преминала през процес на анализ на всички източници и в завършен вид се превръща в продукт.*

Както и всяка друга целенасочена дейност, така и митническото разузнаване притежава свои характерни основни принципи, а именно: *партньорство между потребител и доставчик на разузнавателна*

информация; достъпност; системно планиране; обективност; навременност; обратна връзка; непрекъснат преглед (мониторинг); централизиран контрол; повторно партниране между потребител и доставчик на разузнавателна информация.

В параграф 4. „Същност и характеристика на митническото разследване“ е извършено изследване на основата на научен анализ и синтез на вижданията основно на наши автори, както и на правнонормативната рамка, регламентираща митническото разследване. На тази база е синтезирано и определението, **че митническото разследване е съвкупност от действия в рамките на митническата дейност, което се занимава с разследване на административните нарушения и престъпления в рамките на митническия контрол.** Така погледнато, митническото разследване може да се определи като важна дейност, която подпомага изпълнението на основните функции на митническия контрол и постигането на неговите цели.

От практическа гледна точка **митническото разследване може да се разглежда като целенасочен процес, притежаващ собствена технология.** Тази технология би могла да бъде представена най-добре посредством етапите на административнонаказателното производство, отчитайки и съответната специфика – образуване; производство по налагане на административно наказание; обжалване и реализация.

Типизирането на митническото разследване е сведено до два основни типа – според това дали деянието е нарушение или престъпление:

- ☐ Първи тип – „административно митническо разследване“, което се отнася само до нарушенията, свързани с митническия режим.
- ☐ Втори тип – разследвания на митнически престъпления при условията и по реда, предвидени в Наказателно-процесуалния кодекс.

В резюме на така разгледаните дотук същностни и съдържателни аспекти на митническото разузнаване и разследване могат да се направят следните *обобщения*:

Първо. Митническото разузнаване и разследване са специфични дейности в системата на митническата администрация, които са с ключово значение за постигане на целите и прилагане на функциите на митническия контрол.

Второ. В рамките на изследването е направен опит да се формулират определения за понятията „митническо разузнаване“ и „митническо разследване“ чрез научен анализ на различни авторови мнения, както и анализ на правнонормативната рамка, регламентираща дейността на митническата администрация. В резултат на това е очертана същността на тези дейности, чието осъществяване в рамките на митническия контрол е от висока степен на важност за неговата ефективност.

Трето. На основата на изведените в изследването определения за същността на митническото разузнаване и разследване са разгледани техните съдържателни характеристики от гледна точка на ролята и значението им за постигане на целите и прилагане на функциите на митническия контрол.

ВТОРА ГЛАВА

„ПРАКТИКОПРИЛОЖНИ АСПЕКТИ НА МИТНИЧЕСКОТО РАЗУЗНАВАНЕ И РАЗСЛЕДВАНЕ“

Глава втора е в обем от 57 стандартни страници и е структурирана в три параграфа. В нея са анализирани практикоприложните аспекти на митническото разузнаване и разследване. Изследователската задача в тази част на дисертационния труд е чрез анализ на чужди авторови виждания, на правнонормативната рамка и на получени резултати от проведено в системата на митническата администрация анкетно проучване да се конкретизират целите, задачите и ролята на митническото разузнаване и разследване в съвременните условия, като на тази основа бъде разгледан в дълбочина и

неговият функционално-организационен модел. Очертани са организационният и функционалният модели на проявление на митническото разузнаване и разследване. Посредством научен анализ, базиран на модела „COSO“, теоретично е обоснован функционалният модел на митническото разузнаване и разследване и е изяснена логиката в неговото функциониране. Разгледани са два модела за организационно структуриране на митническото разузнаване и разследване, действали след приемане на страната ни в Европейския съюз. В резултат от изследването са очертани организационните аспекти при двата модела, които могат да послужат за основа при по-нататъшен анализ на основните им предимства и недостатъци.

В параграф 1. „Цел и роля на митническото разузнаване и разследване“ целта и ролята на МРР са разглеждани като своеобразен вход за изследване на неговата организация и функциониране. Разбирането за тези два аспекта на МРР стои в основата на концепцията за изграждане на неговия функционален и организационен модел.

- целите са разгледани на три нива - международно, европейско и национално. Подобно разграничаване се налага от факта, че те се обособяват в зависимост от стратегиите и политиките, които се възприемат от Световната митническа организация (СМО), Европейската комисия (ЕК) и българското правителство по отношение на митническия контрол и в частност на МРР. Извършването на сравнителен анализ на актуалните стратегии и политики позволява очертаването на определени прилики и разлики в заложените цели и на тази база биха могли да се формулират изводи относно значението на МРР за съответните равнища. Като **обобщение** по отношение на целите може да се отбележи, че Стратегията на Агенция „Митници“ 2018-2020 г. не е напълно детайлизирана и не разглежда конкретните механизми и инструменти, посредством които трябва да се реализират

заложените в нея стратегически цели. Въпреки това при нейното сравняване с аналогичните документи на Световната митническа организация и на Европейския съюз в контекста на митническото разузнаване и разследване може да се направи изводът, че то до голяма степен е в съответствие с глобалните (на СМО) и с европейските (на ЕС) тенденции и перспективи на развитие.

➤ ролята на МРР е разгледана в два основни аспекта – ***превенция*** и ***разкриване и разследване***

- роля на МРР при превенция срещу престъпленията и административните нарушения на митническия, акцизния и валутния режими;
- роля на МРР при разкриване и разследване на вече извършени престъпления и административни нарушения и реализация на административната и наказателна отговорност чрез предаване на доказателствата на съответните санкциониращи и правораздавателни органи.

Основният ***извод***, който може да се направи след разглеждане на целите и ролята на митническото разузнаване и разследване, е, че то, като самостоятелен дял от митническата дейност, е от изключителна важност и с решаваща роля по отношение за прилагането на законността по отношение на митническия режим не само в РБългария, а и в Европейския съюз като цяло. Едно ефективно митническо разследване би било гарант, че всяко нарушение или престъпление срещу митническия режим ще бъде успешно доказано и санкционирано, като в крайна сметка ще се постигне и крайната цел – оказване на необходимата превенция в тази насока. Само по себе си митническото разузнаване и разследване играе ролята на мощен фактор за превенция срещу престъпленията и административните нарушения в сферата на международната търговия. Основните способи, които се използват в

ежедневната дейност по митническото разузнаване и разследване, са с превантивна насоченост – управлението на риска и одобреният икономически оператор. Отдавна установен факт е, че много по-ефективно е предотвратяването на дадено престъпление, отколкото разкриването му впоследствие и отстраняването на негативните последици от неговото действие.

Основното доказателство за ефективността на мерките предприети от митническата администрация, респективно от звената по митническо разузнаване и разследване за превенция и противодействие на митнически, акцизни и валутни нарушения и престъпления, са увеличените приходи за бюджета на РБългария през последните години, като е обследван периодът 2015-2020 г.

На основата на разгледаните дотук постановки за целта и ролята на МРР може да се обобщи, че то има специфични цели в системата на митническия контрол, които обуславят неговата роля по отношение превенцията и разкриването на административните нарушения и престъпления срещу митническия, акцизния и валутния режим на страната. Изясняването на тези практикоприложни аспекти на МРР би позволило да се определи функционалният му модел, а на негова основа да се представи и организационният му такъв.

В параграф 2. „Функционални аспекти на митническото разузнаване и разследване“ е изследван функционалният модел, като се използва подходът на модела за вътрешен контрол „COSO“ в организациите (Internal Control – Integrated Framework „COSO“, Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Committee, 2013). Този подход е избран именно защото МРР се разглежда като основен елемент на системата на митническия контрол в България. В тази връзка моделът на МРР е разгледан като съставен от пет основни компонента: нормативна среда; управление на риска; контролни

дейности; информация и комуникация; координация и взаимодействие. В тази част на изследването се разглеждат функционалните аспекти при осъществяване на тази дейност, като е направен опит да се структурира и логическият модел на неговото функциониране. Към момента на изготвяне на дисертационния труд в нито един нормативен акт, методика или друг процедурен документ в системата на митническия контрол няма регламентиран функционален модел за осъществяване на МРР, който да описва конкретна рамка за неговото осъществяване на практика. От теорията на мениджмънта е известно, че създаването на модели е мощен инструмент, чрез който се цели изучаването на структурата и начините на функциониране на дадена система или процес от гледна точка на техните цели и задачи в реална среда. Петте компонента от модела на МРР са разгледани последователно, както следва:

- **Нормативна среда** - нормативната среда се регламентира от законовата рамка на МРР на *международно, европейско и национално ниво* и го разглежда като комплекс от политики, стандарти, процеси и структури, които осигуряват основата (средата) за неговото функциониране в системата на митническия контрол. Подобно разграничаване се налага от факта, че митническият контрол, а в частност МРР, функционира в законова рамка, която се определя от Световната митническа организация, Европейската комисия и българското правителство. Извършването на сравнителен анализ на законовите постановки, регламентиращи дейността на МРР, позволява ясно очертаване на нормативната среда, в която то функционира.
- **Управление на риска** - Според рамката „COSO” оценката на риска не е просто теоретичен анализ, а процес, който засяга всички дейности на една организация и често може да бъде критичен за крайния успех от функционирането ѝ. Управлението на риска се разглежда като процес,

включващ дейности, свързани с идентификация, анализ и оценка на рисковете, застрашаващи постигане на целите на организацията и определяне на подходяща реакция. Митническите администрации на Европейския съюз прилагат управление на риска съгласно стандартизираната „Рамка за управление на риска“ (Standardized Framework for Risk Management in the Customs Administrations of the EU, EU Commission DG Taxation and Customs Union, 2007). В тази рамка управлението на риска се определя също като процес, при който се „изследва, анализира и проследява развитието на съществуващите рискове с цел да се намали негативният ефект от евентуалното им настъпване или да се предостави възможност за възползване от тяхното настъпване“.

В Ръководството за управление на риска в Агенция „Митници“ процесът на управлението на риска е обособен в четири елемента: обстоятелства/идентифициране на риска; анализ на риска; третиране на риска; мониторинг/оценка на остатъчния риск. Всеки от тези елементи е пряко обвързан с разработената в Агенцията Стратегия за управление на риска (Ръководство за управление на риска в Агенция „Митници“, 2012).

Рисковете съгласно приложимата в митническата ни администрация процедура и *матрицата за ранжиране на рисковете* се оценяват като: високи, средни и ниски.

Обвързването на MPP с управлението на рисковете е *основа за разработване на ефикасни и ефективни контролни дейности* по разузнаване и разследване с цел превенция и борба с нарушенията и престъпленията срещу митническия, акцизния и валутен режими на РБългария и на Европейския съюз.

Направеното дотук изследване дава основание да се обобщи, че съществува двустранна връзка между митническото разузнаване и риска.

От една страна, митническото разузнаване се насочва към онези стоки или оператори, за които модулът „Анализ на риска“ показва високи равнища на риска. Следователно степента на риска определя насоките, по които ще работи митническото разузнаване. В този смисъл митническото разузнаване следва да се разглежда като отговор на оценката на риска. От друга страна, целта на разузнаването е да ограничи величината на този риск, да я сведе до поносимо ниво. От тази гледна точка може да се каже, че митническото разузнаване е инструмент за ограничаване на риска.

➤ **Контролни дейности** - Контролните дейности са този елемент от функционалния модел на МРР, който изразява процедурите, дейностите, действията и мерките, които ръководството на Агенция „Митници“ предприема в отговор на оценените рискове. Контролните дейности са установени чрез политиките и процедурите по разузнаване и разследване, които спомагат да се осигури постигането на целите от страна МРР. Контролните дейности се извършват на всички етапи от осъществяване на тази дейност чрез технологично обезпечени методи и средства за контрол.

От такава позиция контролните дейности във функционалния модел на МРР се разглеждат в три основни аспекта – **превантивни, оперативни (текущи) и последващи**. Подробно са разгледани основните механизми за предварителен контрол – създаване на рискови профили и статут на одобрен икономически оператор (ОИО). Оперативният или текущият контрол е една от най-старите и класически форми на контрол, използвани в дейността на митниците. Най-приложимите способности и техники за оперативен контрол, използвани от митническата администрация, са: документален; физически с използване на модерни технически средства; извършване на лабораторни анализи и използване на технически експертизи; автоматизиран, чрез използване на електронните системи на митниците. Последният аспект на контролните

дейности, извършвани във всяка модерна митническа администрация, е последващият контрол. Най-общо това е задълбочен и детайлен контрол, който се извършва впоследствие от висококвалифицирани митнически служители, след като стоките са освободени за потребление по митническото или акцизно законодателство.

- **Информация и комуникация** - Митническото разузнаване и разследване като дейност функционира на основата на събиране, обработване, анализ, предоставяне на заинтересовани страни и съхраняване на информация за подконтролните обекти. Тя е необходима, за да може то да изпълнява отговорностите, възложени му от законодателството, така че да се подпомогне постигането на целите. Комуникацията в системата на МРР е важно средство за ефикасно постигане на неговите цели. Комуникацията се разглежда като вътрешна по отношение изпълнение на контролните правомощия и външна по отношение получаване на подходяща външна информация от структурите на МРР и предоставяне такава на външни заинтересовани страни в отговор на конкретни изисквания или очаквания. Информацията и комуникацията като елемент във функционалния модел на МРР са важни, защото чрез тях се изпълняват отговорностите, които са му възложени от законодателството, така че да се постигнат неговите цели.
- **Координация и взаимодействие** - При съвременните условия митническите администрации в отделните страни не функционират самостоятелно и изолирано, а като един цялостен, единен и синхронизиран механизъм, осигуряващ свободно движение на стоки, хора и товари през защитените национални и международни митнически територии. По тази причина координацията и взаимодействието с други митнически администрации, международни и европейски организации, както и с институции от правораздаването е необходимо условие за функциониране на МРР.

В параграф 3. „Организационни аспекти на митническото разузнаване и разследване“ са изследвани двата основни структурни модела на организационно развитие на МРР след присъединяването на България към ЕС - децентрализиран и централизиран. От приемането на РБългария в Европейския съюз през 2007 г. до този момент митническото разузнаване и разследване като дейности в системата на митническия контрол са се развивали в организационен аспект основно чрез два структурни модела – децентрализиран (от 2007 г. до 07.01.2019 г.) и централизиран (от 07.01.2019 г. до юли 2021г.). И двата модела са със силно изразени характеристики, полярно разположени по отношение изградени структури, йерархична подчиненост и териториално разположение. Както единият, така и другият модел имат съответни предимства и недостатъци. В тази част на дисертационния труд на основата на практикоприложен анализ се разглеждат организационните модели на МРР от гледна точка на техните предимства и недостатъци. От 2007 г. до 07.01.2019 г. организационният модел на МРР се е основавал на разбирането за значителна децентрализация в структурно отношение. Преди реформата от началото на 2019 година Агенция „Митници“ е структурирана в Централно митническо управление и девет териториални митници. Общата и специализираната администрация в Централното митническо управление (ЦМУ) са организирани в дирекции, а всяка митница е структурирана в териториално митническо управление, митнически бюра и/или митнически пунктове.

През този период Дирекция „Митническо разузнаване и разследване“ е част от специализираната администрация на Агенция „Митници“. В състава на дирекцията влизат дейности като митническото разследване и разузнаване на контрабандата и митническата измама, контрол на наркотрафика, административнонаказателното производство и закрила на интелектуалната собственост, внасянето и изнасянето на оръжие и стоки с възможна двойна

употреба, дейностите по анализ на риска, събиране на оперативна информация, координация и отчитане на резултатите от извършени контролни действия и други. Дирекция „Митническо разузнаване и разследване“ се ръководи от директор на дирекция, подчинен пряко на директора на Агенция „Митници“ и определен от него със заповед на заместник-директор.

В този модел на организационна структура звената в териториалните митнически управления, занимаващи се с митническо разузнаване и разследване, в частност със селекция на обекти за проверка и оперативни дейности, включват *три отдела*: отдел „Митническо разузнаване и разследване“; отдел „Борба с наркотрафика“; отдел „Рентгенови системи“.

Звената в териториалните митнически управления трябва да изпълняват сложни и специализирани дейности, свързани с управленска, организационна, разузнавателна, разследваща, превантивна и контролна дейност. Това на практика е трудна за реализиране задача, която предполага и изисква множество и разнообразни ресурси, висококвалифициран персонал, отлична координация и модерен мениджмънт.

При тази структура на организация на дейността по МРР ръководителите на занимаващите се с митническо разузнаване и разследване отдели към териториалните митници от една страна, са на пряко административно подчинение на съответния началник митница, а от друга, функционално и методически - на това на директора на дирекция МРР към ЦМУ. По този начин на работа се постигна значителна степен на децентрализация в дейностите по МРР, на начините на движение на разузнавателната информация, на вземането на оперативни решения по осъществяване на контролните дейности и на възможността за координиране на действията с останалите структурни звена в териториалните митници.

Така разгледаният организационен модел на митническото разузнаване и разследване е силно децентрализиран. На базата на направения детайлен

разрез на този модел могат да се очертаят няколко предимства при него, а именно: получаване на качествена информация в реално време (при ежедневна съвместна работа с други отдели от специализирана администрация); поддържане на висока професионална компетентност в множество сфери на митническото и акцизно законодателство; възможност за комбиниране на ресурси при изпълнение на задачи (уникално предимство при перманентен недостиг на служители), като по този начин значително се повишава качеството на извършена работа; оптимално уплътняване на работното време; по-добра екипна работа.

Този модел обаче крие и някои съществени недостатъци, които са следствие от силно децентрализирана система на митническото разузнаване и разследване, а именно: възможност за изтичане на чувствителна информация; затруднена комуникация и координация; затруднен контрол; хаотично прилагане на разнородни практики при идентични случаи.

От началото на 2019 г. (07.01.2019 г.) след реализиране на поредната структурна реформа Агенция „Митници“ агенцията е обособена в Централно митническо управление (ЦМУ) и в пет териториални дирекции (ТД): Администрацията на Централното митническо управление на Агенция „Митници“ е организирана в следните структурни звена: две Главни дирекции - Главна дирекция „Митническо разузнаване и разследване“ и Главна дирекция „Информационни системи и аналитична дейност“, 8 дирекции от обща и специализирана администрация - Дирекция „Финанси, управление на собствеността и обществени поръчки“; Дирекция „Управление на човешките ресурси“; Дирекция „Административно обслужване и международна дейност“; Дирекция „Правна дейност и обжалване“; Дирекция „Сигурност“; Дирекция „Митническа дейност и методология“; Дирекция „Акцизна дейност и методология“; Дирекция „Централна митническа лаборатория“; Характерно за

структурата на Агенция „Митници“ е, че освен дирекциите съществуват и 2 самостоятелни звена – Инспекторат и Звено за вътрешен одит.

Моделът на организация на митническото разузнаване и разследване към този момент може да бъде описан по следния начин: Главна дирекция „Митническо разузнаване и разследване“ е част от специализираната администрация на Централно митническо управление на Агенцията. Главната дирекция се ръководи от главен директор, който може да се подпомага от заместник главни директори. Функциите на заместник главните директори се определят от директора на Агенцията.

Главната дирекция е организирана в териториални звена, отдели, сектори и други звена от по-нисък ранг. Териториалните звена на Главна дирекция „Митническо разузнаване и разследване“ са териториални отдели, които са под ръководството на главния директор в Главната дирекция и не се включват в структурата на териториалните дирекции. Териториалните отдели на Главна дирекция „Митническо разузнаване и разследване“ се ръководят от началник, който ръководи пряко и дейността на съответния териториален отдел. Функциите, дейността и задачите на териториалните отдели на Главна дирекция „Митническо разузнаване и разследване“ се определят и утвърждават от директора на Агенцията. Така създаденият организационен модел на митническото разузнаване и разследване е силно централизиран, до известна степен действащ самостоятелно. На базата на направения детайлен разрез на този модел могат да се очертаят следните негови предимства:

- Експресна и точна комуникация между възложител и изпълнител на задачи от областта на МРР.
- Ограничаване на възможностите за нерегламентирано изтичане на информация.
- Добър контрол и координация на териториалните отдели в национален план.

- Уеднаквяване и повсеместно въвеждане на добрите практики.

И при този модел могат да се открият някои съществени недостатъци, които са следствие от силно централизирана система на митническото разузнаване и разследване, а именно:

- Прекъсване на непосредствената работна връзка с колеги от други отдели на специализираната администрация – води до загуба на важна и актуална информация, получавана в реално време.
- Постепенна загуба на професионална компетентност по отношение на нови и специфични моменти в митническото и акцизно законодателство.
- Значителна степен на затруднение в екипната работа между служителите на МРР и останалите структури на специализираната администрация.
- Липса на конкуренция между структурите на МРР и другите звена от специализираната администрация по отношение разкриването на нарушения и престъпления.

Този модел на действащата към този момент организационна структура на МРР е със силно централизиран характер и значителна самостоятелност при изпълнение на оперативните дейности. Към този момент началниците на териториални отдели МРР и БН са подчинени пряко на главния директор на Главна дирекция МРР. Определянето на задачи, контролът по изпълнението им и оценяването на дейността на всички звена от структурата на Главна дирекция МРР се извършват от Главния директор. Информационният поток по отношение на разузнавателна информация се движи в основни линии между териториалните отдели и Главна дирекция МРР, което поставя в известна степен на изолираност останалите структурни звена в териториалните митници по отношение изпълнение на оперативните им дейности.

Като *обобщение* на казаното в тази част на дисертационния труд може да се посочи, че и двата модела имат своите предимства и недостатъци, а придобитият опит показва, че при преминаване от една крайност в друга в организацията на работа и структура в дейността по митническо разузнаване и разследване постигането на оптимални резултати ще бъде значително затруднено. Недостатъците са носители на рискове по отношение обмена на информация, комуникацията, координацията и сътрудничеството в рамките на прилагане на европейските политики при митническия контрол.

В *резюме* на разгледаните дотук въпроси, свързани с целите, ролята, функционалните и организационните аспекти на митническото разузнаване и разследване, могат да се направят следните обобщения:

- **Първо.** Изведена е позицията, че митническото разузнаване и разследване е ключова дейност в системата на митническия контрол, притежаваща специфични цели, които обуславят неговата роля по отношение превенцията и разкриването на административните нарушения и престъпления срещу митническия, акцизния и валутния режими на страната.
- **Второ.** В рамките на изследването чрез научен и приложен анализ и синтез, на основата на рамката „COSO“, е направен опит теоретично да се обоснове функционалният модел на МРР, което да даде възможност в практически аспект да бъде изяснена логиката в неговото функциониране.
- **Трето.** На основата на практикоприложен анализ са разгледани двата модела за организационно структуриране на МРР, действали в периода след приемане на страната ни в Европейския съюз. Изведените ключови аспекти от организационно естество при двата модела могат да послужат за основа при по-нататъшен задълбочен анализ на основните им предимства и недостатъци.

ТРЕТА ГЛАВА

„КРИТИЧЕН АНАЛИЗ НА МОДЕЛА И ОБЛАСТИ ЗА ПОДБРЕНИЕ НА МИТНИЧЕСКОТО РАЗУЗНАВАНЕ И РАЗСЛЕДВАНЕ“

Глава трета е в обем от 50 стандартни страници и е структурирана в три параграфа. Тя има теоретико-практически характер и се акцентира върху изпълнението на поставената третата задача.

В трета глава на дисертационния труд е представено емпиричното проучване на изследваната проблематика. Резултатите от проучването са анализирани по начин, който позволява да се установи реалното разбиране на заинтересованите лица за смисъла и значението на митническото разузнаване и разследване. В резултат на това са очертани проблемите пред изследваните дейности и са формулирани предложения за тяхното отстраняване. Прилагането на направените предложения може да повиши ефективността от дейността на митническата администрация както в Република България, така и в Европейския съюз като цяло.

В така посоченото съдържание е изследвано настоящото състояние на организационно-функционалния модел на митническото разузнаване и разследване. В резултат на направеното изследване аргументирано са изложени предложения за неговото подобряване. Направен е подбор и анализ на практическия материал.

В параграф 1. „Критичен анализ на модела на митническото разузнаване и разследване“ е аргументирана логиката на функциониране и организация на митническото разузнаване и разследване, независимо че те са обосновани от действащото законодателство и повлияни от международните практики в областта на митническия контрол, предполага конкретна зависимост между елементите и структурите в неговия функционално-организационен модел. В случай че моделът е правилно структуриран, то той ще функционира адекватно, съобразно средата и може да се очаква, че целите

на МРР ще бъдат реализирани в достатъчна степен съгласно възложените му отговорности. Независимо от факта, че МРР има предимства като ключова дейност в митническия контрол, то притежава и недостатъци, свързани с начина му на функциониране и организация, които трябва да бъдат разгледани, за да могат да бъдат открити проблемните зони в неговия функционално-организационен модел. От такава позиция в тази част на изследването е извършен критичен анализ на този модел, като вниманието се насочва към следните аспекти на анализа:

- разкриване на слабости и недостатъци в практическото осъществяване на МРР, от гледна точка елементите в неговия функционален модел;
- дефиниране на предимствата и недостатъците в организационния модел на МРР съобразно начините му на структуриране в новите условия.

Първата насока на критичния анализ дава възможност да бъдат обособени проблемни области по елементите от функционалния модел на МРР, разгледан в предходната глава на изследването, по отношение на неговото функциониране. Този аспект на анализа предполага възможност за извършване на сравнителен и критичен анализ на действащите до момента организационни модели на МРР по отношение на техните предимства и недостатъци. На основата на тези анализи се обосновават и предпоставки за определяне на области за подобрене във функционално-организационния модел на МРР. Идентифицираните области са пет: нормативна среда; управление на риска; контролни дейности; информация и комуникация; координация и взаимодействие.

- По отношение на елемент **„Нормативна среда“** - Проблемите, свързани с нормативната среда (законодателната рамка), могат да бъдат разгледани в два основни аспекта:
 - **динамиката на промените** в законодателната рамка за осъществяване на митническия контрол и МРР, обусловена от динамиката на промените

в областта на международната търговия и изискванията за защита на живота и здравето на хората;

- **сложността на процеса по вземане на решения**, отнасящи се до ключови промени в политиките и начина на функциониране на системата на митническия контрол, а оттам и на МРР.

Динамиката на промените в законодателната рамка оказва съществено въздействие особено върху човешкия фактор, ангажиран с осъществяване на дейностите по митническо разузнаване и разследване, и то по отношение на поддържане на тяхната професионална компетентност и рационалност в поведението им. Този факт се потвърждава и при анализа на данните от проведеното представително проучване в системата на митническата администрация (виж Таблица № 3.1).

Таблица № 3.1

Влияние на динамиката на промените в законодателната рамка в работата на МРР

Доколко динамиката в митническото законодателство оказва влияние върху вашата работа по митническото разузнаване и разследване?					
Разпределение на отговорите	Винаги	Понякога	Никога	Не мога да преценя	Без отговор
Абсолютен брой	35	31	0	0	1
Относителен дял (в %)	52	46	0	0	2

Повече от половината (52 %) от анкетираните служители, работещи в областта на митническото разузнаване и разследване, потвърждават съществеността на влиянието, което оказват законодателните промени в областта на митническия контрол в тяхната работа. Друга значителна част от анкетираните (46 %) потвърждават, че тези промени, макар и не много често, оказват влияние в тяхната работа. Като отговор на тази група проблеми може да се посочи възможността за създаване на такива нормативни актове, които са по-добре обмислени и при тях не се налага честа промяна. По този начин би могло да се гарантира стабилност и предвидимост в законодателството както за икономическите оператори, така и за митническите служители. Това обаче

се оказва труден процес поради проблемите, възникващи от другия аспект, посочен по-горе – сложността на **процеса на вземане на решенията за промяна** при регламентирането на ключови политики или процеси, особено на европейско ниво.

➤ **По отношение на елемент „Управление на риска“**

Както бе разгледано в предходната глава на изследването, управлението на риска в системата на митническия контрол се разглежда като процес, включващ дейности, свързани с идентификация, анализ и оценка на рисковете, застрашаващи постигане на неговите цели, както и определяне на подходяща реакция. Насоките за управление на риска могат да бъдат разнопосочни, в зависимост от поставените задачи пред митническия контрол, което от своя страна дава възможност за възникване на значими проблеми при този процес. Проучването на процесите показва, че последните могат да бъдат идентифицирани в следните *два аспекта*:

- по отношение идентифицирането, анализа и оценката на рисковете;
- по отношение определянето на подходяща реакция срещу идентифицираните и оценени рискове.

Идентифицирането, анализът и оценката на рисковете при митническия контрол се базират на събрана, обработена и анализирана достатъчна в количествено и качествено отношение информация за търговските операции на икономическите оператори. Една част от тази информация се доставя от дейностите по митническо разузнаване и разследване, а друга - чрез взаимния обмен и комуникация между различните звена в структурата на митническата администрация.

➤ **По отношение на елемент „Контролни дейности“**

Както бе изяснено в предходната част на изследването, контролните дейности са този елемент от функционалния модел на МРР, който изразява процедурите, дейностите, действията и мерките, които ръководството на

Агенция „Митници“ предприема в отговор на оценените рискове. Контролните дейности са установени чрез политиките и процедурите по разузнаване и разследване, които спомагат да се осигури постигането на целите от страна на МРР. Контролните дейности във функционалния модел на МРР могат да се разгледат в три основни аспекта: **превантивни; оперативни (текущи); последващи.**

Както бе изяснено по-горе, една от основните групи дейности могат да се идентифицират с предварителни контролни дейности и са пряко следствие от процеса по управление на риска и създаването на **рискови профили**. Определянето на неадекватен рисков профил води до проблеми, свързани с определяне на контролното въздействие спрямо конкретни стоки, икономически оператори, акцизни обекти или превозни средства. При предварителния контрол съществува реална опасност от неправилна оценка на рисковете от страна на митническата администрация при придобиване на статута на одобрения икономически оператор (ОИО). Определеният търговец, придобил статут на ОИО, при недобросъвестност от негова страна впоследствие може да предприеме действия за извършване на добре обмислени и трудно разкриваемы злоупотреби, свързани с нарушения на митническия и акцизен режими.

Проблемите по отношение на **оперативния (текущия) контрол**, могат да се идентифицират като обичайни – липса на достатъчно познания и квалификация на служителите, липса на почтеност и лоялност при изпълнение на служебните задължения, неправилно селектирани обекти за контрол, използване на традиционни методи при осъществяване на контролните процедури. От направеното представително проучване сред служители от митническата администрация се достигна до извода, че при разузнаване и разследване на нарушения и престъпления против митническия режим се използват предимно традиционни методи и способности за контрол.

От анализа на данните става ясно, че традиционни методи като: оглед; разпити на свидетели, обвиняеми и митнически служители; назначаване на експерти; претърсване и изземване/обиск се използват сравнително често и са с висок приоритет – отговорите варират в границите от 31 % до 64 %. Относителният дял на разпитите на свидетели е 64%, а на обвиняеми – 63%. На въпроса „Използват ли се други, иновативни методи за разследване?“ отговорите се разпределят по следния начин: понякога – 12 %, никога – 9 % и без отговор – 72 %. Последният факт е особено обезпокоителен, защото той показва наличие на сериозен проблем при използване на иновативни методи за разследване – това говори или за тяхното непознаване от служителите, или за липса на капацитет за прилагането им.

От друга страна, на въпроса „Колко често при извършване на действия по разузнаване и разследване за разкриване на нарушения и престъпления против митническия режим се налага да събирате косвени доказателства?“, което може да се определи като метод с иновативен характер по отношение на разузнаването и разследването, отговорите с най-голям относителен дял са „понякога“ – 46 %. Подобно е положението и с отговорите на въпроса „Колко често при разследване на митническа контрабанда се е налагало да използвате специални разузнавателни средства?“, където най-висок относителен дял заема отговорът „никога“ – 46 %. Като основни проблеми, възпрепятстващи ефективността при осъществяването на **последващите контролни дейности**, могат да се определят неправилно набелязани предварително следствени действия и неправилно реализирани следствени действия, което води до неразкрити и недоказани нарушения и престъпления против митническия режим. От относителния дял на отговорите в таблиците е видно, че концентрацията на мнението на анкетираните служители в проучването в първия случай е при отговорите „във висока степен“ и „в средна степен“, а във втория - при отговорите „винаги“ и „понякога“. Това показва наличие на

проблеми в методиката за прилагане на следствените действия или познаване на методологията от служителите в митническата администрация, занимаващи се с митническо разузнаване и разследване.

➤ **По отношение на елемент „Информация и комуникация“**

По отношение на информацията и комуникацията като елемент от функционалния модел на МРР, както и във всяка друга област от функциониране на митническия контрол, съществуват конкретни проблеми. Донякъде парадоксално, но в сферата на митническите служби обменът на прекалено количество информация, свързана с риска, води понякога до контрапродуктивност. Именно такъв обмен може да се посочи като основен пример за неоптимално функциониращи дейности в обсега на митническото разузнаване и разследване. Подобен проблем е изразен и в становището на анкетиранияте служители в представителното проучване, обособен като липса на съпоставимост между информацията, придобита от оперативната митническа статистика, и тази от други ведомства (виж Таблица № 3.7).

Таблица № 3.7

Съпоставимост между информацията относно престъпленията против митническия режим от оперативната митническа статистика и тази от други ведомства

Според вас има ли съпоставимост между информацията относно престъпленията против митническия режим от оперативната митническа статистика и тази от други ведомства?						
Разпределение на отговорите	Категорично Да	По-скоро Да	По-скоро Не	Категорично Не	Не мога да преценя	Без отговор
Абсолютен брой	8	40	8	1	10	0
Относителен дял (в %)	12	60	12	1	15	0

От данните е видно, че значителен дял от респондентите са посочили отговори „категорично „да“ и „по-скоро „да“ (общо 72 %). Това води до „претоварване“ на системата на МРР с информация, а това беше посочено като контрапродуктивност и пример за неоптимално функциониращи дейности в обсега на митническото разузнаване и разследване.

Разгледаният проблем при информационното осигуряване довежда в крайна сметка до „информационно претоварване“ при управление на риска.

➤ **По отношение на елемент „Координация и взаимодействие“**

Съществуващите проблеми с координацията и взаимодействието като елемент на функционалния модел на МРР намират пряко отражение както при елемента „Управление на риска“, така и при осъществяване на контролните дейности от митническата администрация.

Проблемите, свързани с координацията и взаимодействието при МРР, могат да се конкретизират в няколко основни области:

- недостатъчен систематичен и постоянен обмен на информация между митническите служби на държавите членки от ЕС, включително чувствителна, отнасяща се до международната търговия;
- в недостатъчна степен се предприемат изпреварващи действия преди пристигането на стоките на територията на ЕС с цел неутрализиране на рисковете, свързани с митническия контрол;
- недостатъчна степен на ефективност на трансграничните операции, както планирани, така и реализирани на случаен принцип, с цел пълно събиране на митническите задължения.

Като съществен проблем, който стои в основата на неефективната дейност в МРР в посочените области, може да се открие слабата координация и взаимодействие между звената, занимаващи се с МРР от митническата администрация и т.нар. други заинтересовани страни – държавни институции, браншови организации, органи на съдебната власт, както и митнически администрации на европейско и международно ниво.

Наличието на подобен проблем се потвърждава и от направеното представително проучване сред служители от митническата администрация, занимаващи се с митническо разузнаване и разследване. От анализа на данните е видно, че концентрацията на становищата на анкетираните е в отговори със значение „понякога“ – от 63 % до 29 %, а в немалко от отговорите и със значение „никога“ – от 40 %, до 7 %. На основата на това може да се направи

изводът, че координацията и взаимодействието между служителите, занимаващи се с МРР, и другите заинтересовани страни по отношение предотвратяване и разкриване на нарушения и престъпления срещу митническия и акцизен режими е силно влошена.

На основата на извършения критичен анализ на функционалния модел на МРР по елементи и очертаване на проблемните области в тях е извършен и сравнителен анализ на организационния му модел. Анализът обхваща сравнение на предимствата и недостатъците между двата организационни модела на МРР, действащи от приемането на страната ни в Европейския съюз (2007 г.) до този момент. В анализираните модели предимствата са обосновани на база практическото осъществяване на МРР по елементи от неговия функционален модел, а недостатъците – съобразно проблемните области, дефинирани при критичния анализ на този модел. Това позволява да се извърши впоследствие и конкретен критичен анализ на действащия към момента организационен модел с цел очертаване на области за подобрене в него.

Сравнителният анализ е извършен на основа на практическия опит на автора по разглежданите въпроси и е съобразен с мнението на респондентите в направеното за целите на дисертационния труд представително проучване сред служители от митническата администрация. Анализът е извършен при следното ограничение: и при двата организационни модела на МРР съществува опасност от недооценяване или преувеличаване на оценката на конкретни области или групи дейности от МРР.

Както вече беше разгледано в предходната глава на дисертационния труд, от гледна точка на организацията на митническото разузнаване и разследване в България от приемането на страната в Европейския съюз до момента са прилагани основно два модела – **децентрализиран** и **централизиран**. И двата модела са дефинирани съобразно действащото през

този период национално и европейско законодателство. Целта на сравнителния анализ е да се определят конкретните предимства и недостатъци при функционалната ефективност на организационните модели с цел възможностите за подобряване в бъдеще (виж Таблица № 3.9).

Таблица № 3.9

Предимства и недостатъци на организационните модели на МРР

Децентрализиран организационен модел (до 07.01.2019 г.)	Централизиран организационен модел (след 07.01.2019 г.)
Предимства	
1. Относителна оперативна самостоятелност, която позволява концентриране на работата върху специфичните рискове в отделните региони. 2. Получаване на качествена информация в реално време, конкретно при ежедневна съвместна работа с други отдели от специализирана администрация. 3. Поддържане на висока професионална компетентност на служителите в различните сфери на митническото и акцизно законодателство. 4. Възможност за комбиниране на ресурси при изпълнение на конкретни и специфични задачи, което значително повишава качеството на извършена работа, особено при перманентен недостиг на служители. 5. Създаване на условия за по-добра екипна работа, въз основа управление на ресурсите на регионално ниво. 6. Възможност за оперативно въздействие на териториалния ръководител върху подконтролните обекти за постигане на целите и задачите. 7. Условия за по-добра проследимост и контрол на действията и обективно оценяване на качеството на извършената работа.	1. Бърз и точен обмен на разузнавателна информация между централната администрация и звената, занимаващи се с дейности по МРР, по отношение оценка на рисковете. 2. Възможност за прилагане на разнородни практики при контролни дейности по отношение на идентични случаи в работата. 3. Ограничаване на възможностите за нерегламентиран достъп и изтичане на чувствителна информация. 4. По-добра възможност за уеднаквяване и въвеждане на добрите практики при идентични случаи в работата. 5. По-добри условия за повишаване на интегритета на митническите служители, занимаващи се с МРР, от гледна точка на рационалността в тяхната работа. 6. По-добри възможности за мобилност на служителите, занимаващи се с МРР, при осъществяване на мащабни операции на територията на страната.
Недостатъци	
1. Възможности за загуба на придобита ценна информация от разузнаването при идентификация на рисковете поради липса	1. Невъзможност за обхващане на спецификите при идентифициране и оценка на рискове в отделните региони.

на изградена ефективна система за обмен между териториалните звена. 2. Възможност за прилагане на разнородни практики при прилагане на контролни дейности по отношение на идентични случаи в работата. 3. Липса на централизирана система за контрол на чувствителната информация, което създава възможности за неоторизиран достъп до нея. 4. По-затруднен контрол върху изпълнението на политиките и задачите на ниво Централно митническо управление. 5. По-слаби възможности за комуникация и координация между звена, занимаващи се с МРР в отделните териториални митници.	2. По-затруднена комуникация и координация (работна връзка) с колеги от други отдели на специализираната администрация в териториалните поделения, което води до загуба на важна и актуална информация, получавана в реално време. 3. Постепенно загубване на професионална компетентност по отношение на нови и специфични моменти в митническото и акцизно законодателство. 4. Занижени в значителна степен възможности за екипната работа между служителите на МРР и останалите структури на специализираната администрация. 5. Занижени възможности за оперативно въздействие при разкриване на нарушения и престъпления поради ограничение във взаимодействието с останалите структури на специализираната администрация на регионално ниво. 6. Липса на възможности за комбиниране на ресурсите при изпълнение на конкретни и специфични задачи, което води до понижаване качеството на извършваната работа.
---	---

Сравнителният анализ от количествена гледна точка на предимствата и недостатъците при двата организационни модела на МРР показва, че при децентрализирания модел предимствата са повече, отколкото при централизирания, а по отношение на недостатъците ситуацията е реципрочна.

По-интересен за целите на изследването е извършеният *сравнителен анализ от качествена гледна точка*. Първата съпоставка показва, че предимствата на първия (децентрализирания) модел са недостатъци за втория (централизирания) и обратно. Това дава възможност да се обоснове виждането, че и при двата организационни модела могат да се открият съществени рискове, породени от качествените характеристики на техните недостатъци, които не могат да бъдат компенсирани от качествените характеристики на техните предимства.

От направения критичен анализ на функционално-организационния модел на митническото разузнаване и разследване може да се **обобщи**, че при така изградения функционално-организационен модел на МРР, анализиран в съответствие с новите реалности, съществуват немалко проблеми, като преодоляването им може да се окаже със съществено значение за повишаване на неговата значимост и ефективност в системата на митническия контрол. Очертаните в тази част на разработката проблеми, свързани с функционално-организационния модел на МРР в системата на митническия контрол, предполагат търсене на адекватни решения за усъвършенстване на модела, съобразно промените средата, в която той функционира.

В параграф 2. „Критичен анализ на човешкия фактор в митническото разузнаване и разследване“ е извършено задълбочено изследване за влиянието и ролята на човешкият фактор.

Човешкият фактор играе специфична роля в организационно-функционалния модел на митническото разузнаване и разследване. Това се определя от обстоятелството, че хората винаги са били и ще бъдат най-важните ресурси в организацията и функционирането на всяка дейност, включително и при тази. Това се потвърждава и от получените данни от проведеното представително проучване сред служители в Агенция „Митници“ – 94 % от анкетираните определят човешкия фактор като силно значим по отношение адекватното и ефективно функциониране на системата на митническото разузнаване и разследване (виж Таблица № 3.10).

Таблица № 3.10

Значение на човешкия фактор за адекватното и ефикасно функциониране на системата на МРР

Какво значение има човешкият фактор за адекватното и ефикасно функциониране на системата на митническото разузнаване и разследване?					
Разпределение на отговорите	Силно	Слабо	Не влияе	Не мога да преценя	Без отговор
Абсолютен брой	63	4	0	0	0
Относителен дял (в %)	94	6	0	0	0

Ключов аспект в изследването на моделите на поведение в работата на всеки, занимаващ се с разузнаване и разследване, е т.нар. **рационалност в поведението при изпълнение на професионалните му ангажменти.**

На основата на резултатите от проведеното представително проучване сред служители от митническата администрация ясно се очертава отношението им спрямо **рационалния модел на поведение** при митническата разузнавателна и разследваща дейност. Анализът на резултатите показва, че 79% от анкетираните приемат рационалността в поведението на митническите служители, занимаващи се с митническо разузнаване и разследване, като модел на поведение. Това означава, че те разбират, че конкретните качества на личността като аналитичен ум, прагматизъм, прилагане на професионалните стандарти в работата трябва да са в превес над емоциите, поддаването на чуждо влияние или ирационалност в поведението. Показателно е обаче, че независимо от ниския си относителен дял (17 %) част от респондентите все пак не приемат този модел на поведение. **Това подсказва наличие на проблеми, свързани с емоционалната стабилност на служителите в системата на митническия контрол и по-специално в МРР. Нерационалното поведение** поставя на дневен ред редица проблемни въпроси, които се нуждаят от разрешаване, като единствената цел на това е подобряване качеството на дейностите по разузнаване и разследване. В рамките на настоящото изследване се разглеждат само част от тези проблеми, свързани **с етиката, мотивацията и професионалната квалификация на служителите**, занимаващи се с митническо разузнаване и разследване в системата на митническия контрол.

- **Етика** - Проблемът, свързан със спазване на професионалната етика и етичните норми на поведение в работата на митническите служители, занимаващи се с разузнаване и разследване, е ключов фактор при изследване и анализ на рационалността в тяхното поведение. От резултатите

от проведеното представително проучване сред служители от митническата администрация ясно се очертава тяхното разбиране за прилагане на етичните норми на поведение, заложи в Кодекса на митническия служител. Анализът на данните показва, че преобладаващият дял от анкетираните възприемат прилагането на етичните норми на поведение при изпълнение на професионалните си ангажименти и отговорности. Това мнение е субективно, но показва, че нагласите на служителите са именно такива и позволява да се направи изводът, че митническите служители осъзнават необходимостта от спазване на нормите за професионална етика и поведение както при изпълнение на професионалните си задължения, така и в отношенията извън тях.

➤ **Мотивация** - Мотивацията на митническите служители, включително на тези, занимаващи се с разузнаване и разследване, може да се определи като друг ключов фактор, който подпомага рационалното поведение и спазване на етичните норми от митническите служители при изпълнение на професионалните им задължения, както и спомага за повишаване ефективността от тяхната дейност. Казано по този начин, мотивацията може да се определи като катализатор за рационалност в поведението на тези служители и като механизъм за предпазване от влиянието на нерационалните модели в това поведение. В този параграф на трета глава са разгледани и някои от по-известните *мотивационни модели за трудова дейност*, които имат пряко отношение и към митническите служители, занимаващи с разузнаване и разследване, а именно:

- **Модел на икономическата рационалност.** Според този модел хората са мотивирани преди всичко от икономически възнаграждения.
- **Модел на социалните човешки отношения.** Този модел залага на тезата, че индивидът има социални потребности и в мотивацията му за труд стои потребността от принадлежност към някаква група или социална общност.

- **Модел за самообновяването.** Изграден на принципа, че индивидите се мотивират от съвкупност от разнообразни човешки потребности, като особено важно значение сред тях имат потребностите от себереализация, самообновяване и растеж.
- **Модел на комплексния човек.** В този модел личността се разглежда като система, включваща потребности и желания, способности, очаквания, ценности и ролеви представи, а системата на околната за индивида трудова среда – като съставена от елементите: технологични фактори; трудови функции; външен натиск; ролева промяна.
- **Японски модел.** Почива върху схващането, че най-добрият начин за мотивиране на индивидите е те да бъдат напълно обвързани с ценностите на предприятието посредством умелото им ръководство и предоставянето им на възможност за участие във вземането на решения.

От анализа на данните е видно, че сред митническите служители преобладава разбирането, че моделът на „Икономическата рационалност“ (общо 85 % положителни отговори) и моделът на „Социалните човешки отношения“ (общо 81 % положителни отговори) са силно изразени. Моделът на „Самообновяването“ е средно изразен (общо 42 % положителни отговори), а моделът на „Комплексния човек“ (общо 20 % положителни отговори) и „Японският модел“ (общо 16 % положителни отговори) са слабо изразени. Това очертава група от проблеми, свързани с липсата на кохезия между отделните модели, което води до занижено използване на модели, които не са свързани с икономическата рационалност.

➤ **Професионална квалификация** - Интересен аспект при анализа на състоянието на човешкия фактор в системата на митническото разузнаване и разследване е т.нар. поддържане на професионалната квалификация на служителите, занимаващи се с тези дейности. Професионалната

квалификация може да се очертае като трети ключов фактор при анализа на рационалността в поведението на тези служители.

Като **обобщение** на разгледаното в тази част на дисертационния труд може да се посочи, че обособените групи проблеми, свързани с рационалността в поведението на човешкия фактор в системата на митническата администрация по отношение на етиката, мотивацията им за трудова дейност и професионалната им квалификация, предполагат търсене на адекватни решения за усъвършенстване на модела съобразно промените средата, в която се осъществява митническият контрол.

В параграф 3. „Области за подобрене в модела на митническото разузнаване и разследване“ се предлагат решения, които биха подобрили организационно-функционалния модел на МРР. В предходните две части от тази глава на изследването е извършен анализ на практико-приложните аспекти на митническото разузнаване и разследване в следните разрези: критичен анализ на приложението на функционалния му модел; сравнителен анализ на функционалността на организационния му модел; и критичен анализ на влиянието на осигуреността и качеството на човешкия фактор върху неговата ефективност. На основата на това бяха изведени конкретни проблеми, които могат да се обобщят в няколко области, а именно:

- проблеми, свързани с практическото приложение на отделните елементи от функционалния модел на МРР;
- проблеми, произтичащи от действащия модел на организационно структуриране на МРР;
- проблеми, свързани с влиянието на човешкия фактор при осъществяване на дейностите по МРР.

Констатираните проблеми в тези области, от своя страна, дават възможност, в рамките на изследваните въпроси в тази част на дисертацията да се

дефинират и съответни *области за подобрене* във функционално-организационния модел на МРР, а именно:

- **Първо.** Възможности за подобрене по отделните елементи от функционалния модел на МРР. Подобряването на конкретните дейности, включени в отделните елементи от функционалния модел, по наше мнение биха довели до оптимизиране на неговото осъществяване на практика, а оттам - и до повишаване на неговата ефективност като цяло.
- **Второ.** Възможности за подобрене в организационното структуриране на МРР. Предложенията за създаване на оптимална организационна структура на МРР биха дали възможност да бъде постигнато по-пълно съответствие с добрите европейски и световни практики в тази област от осъществяване на митническия контрол.
- **Трето.** Възможности за оптимизиране на качеството на човешките ресурси, занимаващи се с дейностите по МРР, с цел подобряване на функционалната му ефикасност. Осигуряването в звената от митническата администрация, занимаващи се с митническо разузнаване и разследване, на кадри с подходящо образование и квалификация, поддържането на техния професионален капацитет и подобряването на условията за интегритет, биха създали възможности за по-висока ефикасност от прилаганите процедури и дейности по МРР като цяло.

Предложенията за подобрения в отделните области са модифицирана и допълнена комбинация между авторови предложения и вече известни и публично оповестени предложения. **Първата област** за подобрения на модела на МРР има за цел повишаване на неговата *функционална ефективност*.

- При елемент „*Нормативна среда*“

Основополагащо е решаването на проблемите на митническото разузнаване и разследване от законодателно естество – на национално, европейско и международно ниво. Наложително е създаване на обща политика за

разследване и разузнаване, която да е двигателят за извършване на положителни промени.

- При елемент **„Управление на риска“**

При управление на риска се дават няколко основни насоки, по които трябва да се предприемат действия за постигане на значително по-голям ефект от този процес. Подобряване **качеството на информацията**, използвана за основа при цикъла на управление на риска; преодоляване на все още **високия субективизъм** от страна на митническите служители при процеса по управлението на риска; преодоляване на проблема, свързан с **недостатъчното или в по-чести случаи с липса на сътрудничество** между митническите органи и други държавни органи, бизнеса и неправителствени организации.

- При елемент **„Контролни дейности“**

За да бъде подобрена ефективността от контролните действия, извършвани от митническата администрация, е необходима промяна във фокуса на прилаганите контролни дейности. Това предполага прехвърляне на основната тежест към предварителните и последващите контролни действия, което ще позволи да бъдат използвани максимално ефективно ресурсите на МРР, с които разполага митническата администрация.

- При елемент **„Информация и комуникация“**

Абсолютно наложително е изграждането на модерна система за събиране, анализиране и управление на разузнавателната информация, като такава липсва към момента.

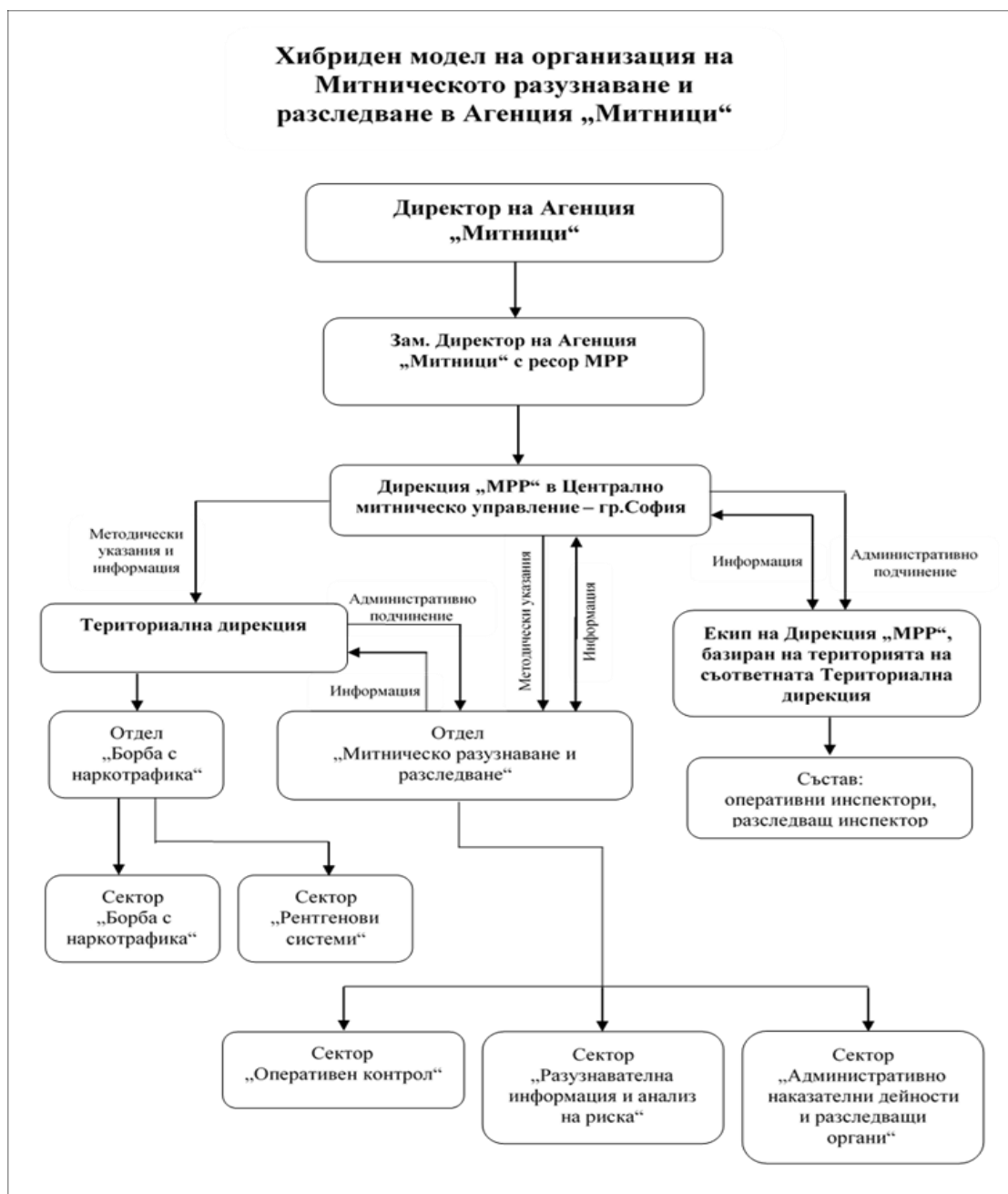
- При елемент **„Координация и взаимодействие“**

Наложително е в спешен порядък такива да се създадат, където липсват, или да се актуализират съществуващите инструкции и наредби, за да може ефективно да се подобри координацията и взаимодействието.

По отношение на *втората област* за подобрения на модела на МРР – *организационно структуриране* – необходим е нов модел на организация на дейността МРР, който ще даде възможност за максимизиране на предимствата и минимизиране на недостатъците от другите два организационни модела – централизиран и децентрализиран. Възможност за това намираме в създаването на *хибриден организационен модел* (виж Фиг. № 3.1.).

Фигура № 3.1.

Хибриден модел на организация на митническо разузнаване и разследване

По отношение на *третата област* за подобрения на модела на МРР – *човешкия фактор* – мерките, които следва да се приложат в случая, могат да се обособят в следните направления:

- подобряване на селекцията на кадрите за МРР;
- периодично тестване на интегритета на служителите, занимаващи се с МРР;
- перманентно специализирано обучение.

В *резюме* на така разгледаните дотук въпроси, на основата на извършения критичен анализ на функционално-организационния модел на МРР, състоянието на човешкия фактор в този модел и очертаните на тази основа области за подобрене могат да се направят следните *обобщения и изводи*:

- *Първо.* От гледна точка на извършения критичен анализ на приложението в практически условия на елементите на обоснования функционален модел на МРР могат да се открият конкретни слабости и недостатъци. Това дава основание *да се твърди, че съществува конкретна необходимост* от предприемане на мерки както от законодателно, така и от практико-приложно естество, за да бъде подобрена функционалната ефективност на МРР при реализирани целите, поставени пред него.
- *Второ.* Формулираните заключения от сравнителния анализ на двата приложими до момента организационни модела на МРР (децентрализиран и централизиран), съобразно начините им на структуриране в новите условия дефинират конкретните им предимства и недостатъци. Това дава възможност *убедено да се твърди*, че и двата модела имат своите предимства и недостатъци, а придобитият опит показва, че ако се минава от едната крайност в другата по отношение организацията на работа и структура в дейността по митническо разузнаване и разследване, постигането на оптимални резултати ще бъде значително затруднено.

- **Трето.** Представените доказателства на основата на проведеното представително проучване сред служители от митническата администрация разкриват конкретни слабости и недостатъци в управлението на човешкия фактор при МРР. Изключително съществена роля, която този фактор играе за ефикасността от дейностите по разузнаване и разследване, дава основание да се потърсят и конкретни механизми за подобряване на неговото управление.
- **Четвърто.** Предложените конкретни възможности за подобряване на ефективното и ефикасно функциониране на модела на МРР очертават ключовите области за подобрене при него. Необходимо е да бъдат предприети своевременни и адекватни мерки за преодоляване на съществуващите слабости и недостатъци във функционално-организационния модел и управлението на човешкия фактор при осъществяване на МРР, за да бъдат постигнати поставените пред него цели в новите условия на развитие на митническата администрация.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

С настоящия дисертационен труд бе направен опит да се обосноват възможностите за промени в модела за осъществяване на митническото разузнаване и разследване. Промени, които в новите условия биха довели до повишаване на ефективността и ефикасността от осъществявания митнически контрол в страната като цяло. Създаването на адекватен на тези условия модел на митническото разузнаване и разследване би довело до още по-големи възможности за ограничаване и предотвратяване на нарушенията и престъпленията срещу митническия и акцизния режими, както и до по-добра защита интересите на държавата и бизнеса, и здравето на гражданите.

За **обект** на изследването в дисертационния труд бяха определени организационното и функционално структуриране на митническото

разузнаване и разследване в системата на митническия контрол на РБългария, а за негов *предмет* – актуалните аспекти и практически проблеми на съществуващия към момента организационен и функционален модел и възможностите за неговото подобряване. *Изследователската цел* бе да се изследват актуалните аспекти в организацията и функционирането на действащия към момента модел на митническо разузнаване и разследване в системата на митническия контрол в Р България, и да се аргументират предложения за неговото подобряване.

Съобразено с обекта и предмета на изследването, както и с поставената изследователска цел, дисертационният труд бе структуриран в три глави. В развитите теоретични, научноприложни и практикоприложни аспекти на изследването бяха изпълнени следните *научни задачи*:

- *В глава първа* – на основата на научен анализ и синтез на вижданията на наши и чужди автори, както и на правнонормативната рамка, регламентираща митническата дейност, бе обосновано разбиране за същността и съдържателните характеристики на митническото разузнаване и разследване, като това бе направено на основа на разбирането за неговата ключова роля и значение за правилното прилагане на функциите и постигане на целите на митническия контрол.
- *В глава втора* – чрез анализ на чужди авторски виждания, правно-нормативна рамка и резултати от анкетно проучване в системата на митническата администрация бяха конкретизирани целите, задачите и ролята на митническото разузнаване и разследване в съвременните условия и на тази основа бе разгледан в дълбочина и неговият функционално-организационен модел.
- *В глава трета* – на основата на критичен анализ на функционално-организационния модел и на състоянието на човешкия фактор в системата на МРР, както и на база анализ на резултати от анкетно проучване в

системата на митническата администрация, бяха изведени някои от основните проблеми при неговото функциониране и организация, като в резултат на това бяха обосновани и областите за неговото подобрене.

За **обосновка на тезата** на дисертационния труд са обработени мнения на различни наши и чужди автори по разглежданата проблематика, проучени са европейски и международни добри практики в изследваната област, извършен е критичен и сравнителен анализ, проведено е представително анкетно проучване сред служители от митническата администрация, занимаващи се с митническо разузнаване и разследване. Въз основа на това са изведени **аргументи** за потвърждаване на изследователската теза, а именно, че *оптимизирането на модела на митническото разузнаване и разследване в системата на митническия контрол ще повиши неговата адекватност, функционална ефективност и ефикасност по отношение на новите реалности в работата на българската митническа администрация в контекста на митническите политики на Европейския съюз.* **Предложенията за оптимизиране** на функционално-организационния модел на МРР могат да се обобщят в следните няколко **аспекта**:

- **Първо.** На основата на представения функционален модел на МРР, при всеки от елементите му може да се потърси възможност за подобряване на неговата функционална ефективност, чрез усъвършенстване на методите, средствата, техниките и способите за практическо осъществяване на дейностите по разузнаване и разследване. В изследването е подчертано, че реализирането на предложените подобрения е с ключово значение при елементите – контролни дейности, информация и комуникация, координация и взаимодействие.
- **Второ.** От гледна точка организационното структуриране на МРР, на база изведените предимства и недостатъци на действалите до момента два негови организационни модели (децентрализиран и централизиран), е

формулирано предложение, че е необходимо да се потърсят законодателни възможности за създаване на междинен (хибриден) организационен модел, който да възприеме предимствата на действалите до момента два модела и да компенсира недостатъците при тях.

- **Трето.** Необходима е адекватна нормативна и организационна промяна по отношение управлението на човешкия фактор в системата на митническото разузнаване и разследване. Вниманието трябва да се насочи предимно към областите на подбор, обучение и повишаване на професионалната квалификация на служителите, работещи в тази система, което като цяло ще подобри функционалната ефикасност от дейностите по разузнаване и разследване.

IV. СПРАВКА ЗА НАУЧНИТЕ ПРИНОСИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

В рамките на цялостното постигане на целта и изпълнението на поставените задачи в изследването, могат да бъдат открити следните по-важни *приноси с научно-приложен характер*, които могат да представляват интерес за експертите, занимаващи се с управление на системата на митническото разузнаване и разследване в митническия контрол:

1. На основата на научен анализ и синтез на вижданията на наши и чужди автори, както и на правно-нормативната рамка, регламентираща митническата дейност, е *представено цялостно разбиране за същността и съдържателните характеристики на митническото разузнаване и разследване*. Посочените характеристики впоследствие при изследването са използвани с цел аргументиране на неговата ключова роля и значение за правилното прилагане на функциите и за постигане целите на митническия контрол като цяло.
2. Чрез научен и приложен анализ и синтез са *конкретизирани целите, задачите и ролята на митническото разузнаване и разследване* в съвременните условия, като на тази основа в теоретичен аспект е *обоснован и функционален модел* на митническото разузнаване и разследване. От практическа гледна точка това би дало конкретни възможности да се добие разбиране за цялостната логика на неговото функциониране като практически осъществима дейност в системата на митническия контрол.
3. На основата на практико-приложен анализ на правно-нормативна рамка и резултати от анкетно проучване в системата на митническата администрация, са очертани *ключовите аспекти и силните и слабите страни* на моделите за организационно структуриране на митническото разузнаване и разследване (централизиран и децентрализиран), чрез които то се развивало у нас през

периода от приемане на страната ни в Европейския съюз през 2007 г. до настоящия момент.

На основата на постигнатите резултати от изследването, могат да бъдат обосновани следните *приноси с практико-приложен характер*, които биха представлявали интерес за управлението в Агенция „Митници“ на най-високо ниво при предприемане на действия за подобряване на модела на МРР:

1. В резултат на научно приложен анализ и синтез и използване на международен опит при изграждане на системи за вътрешен контрол в организациите (рамката „COSO“) *е предложен конкретен функционален модел на МРР*, структуриран по отделни елементи, които да обхващат цялостно дейностите по практическото му осъществяване. При възприемане на подобна функционална логика на МРР моделът може да послужи за по-пълно разбиране на връзките и зависимостите между отделните дейности по разузнаване и разследване, като на тази основа могат да бъдат предприемани мерки за непрекъснато подобряване на тяхната функционална ефективност.
2. В резултат на сравнителен анализ на данни от проведено анкетно проучване сред служители от Агенция „Митници“, осъществяващи дейности по митническо разузнаване и разследване, са *изведени основните предимства и недостатъци* на действащите организационни модели на МРР в условията на пълноправно членство на страната ни в ЕС. На тази основа е *предложен междинен (хибриден) организационен модел*, който да съчетае предимствата на действащите до момента два модела (централизиран и децентрализиран) и да компенсира техните недостатъци.

Докторант:

/В. Халаджов/

V. СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ, СВЪРЗАНИ С ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Статии (3)

АКТУАЛНИ ПРОБЛЕМИ НА МИТНИЧЕСКОТО РАЗУЗНАВАНЕ -
<http://hdl.handle.net/10610/2796> <https://dlib.uni-svishtov.bg/handle/10610/14>

2015 г.- 03.12.2015 статия за участие в докторантска научна сесия

„МИТНИЧЕСКОТО РАЗСЛЕДВАНЕ – СЪСТОЯНИЕ, ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВИ," Almanac of PhD Students, D. A. Tsenov Academy of Economics, Svishtov, Bulgaria, vol. 11(11 Year 2), pages 417-432. Венцислав Халаджов, 2016. Статия участие в докторантска научна сесия

„ПРАКТИКА ЗА ПОЛУЧАВАНЕ И ОБМЕН НА ИНФОРМАЦИЯ ЗА ЦЕЛИТЕ НА МИТНИЧЕСКОТО РАЗУЗНАВАНЕ И РАЗСЛЕДВАНЕ ВЪВ ФИНЛАНДСКИТЕ МИТНИЦИ“. Публикувана статия в списание „Митническа хроника“ – брой 4/2016 г.

VI. СПРАВКА ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕ НА МИНИМАЛНИТЕ НАЦИОНАЛНИ ИЗИСКВАНИЯ ПО ПРАВИЛНИКА ЗА ПРИЛАГАНЕ НА ЗАКОНА ЗА РАЗВИТИЕТО НА АКАДЕМИЧНИЯ СЪСТАВ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

от докторант Венцислав Георгиев Халаджов

за изпълнение на минимални национални изисквания за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по област на висше образование

*3. Социални, стопански и правни науки,
съгласно чл. 2б от ЗРАСПБ*

I. Статии, публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране или публикувани в редактирани колективни томове

№	Публикация	Брой точки за автора
1.	Халаджов, В. АКТУАЛНИ ПРОБЛЕМИ НА МИТНИЧЕСКОТО РАЗУЗНАВАНЕ - http://hdl.handle.net/10610/2796 https://dlib.unisvishtov.bg/handle/10610/14 2015 г.- 03.12.2015 статия за участие в докторантска научна сесия /сертификат Годишен алманах Научни изследвания на докторанти СА „Д. А. Ценов“, Свищов: АИ Ценов	10
2.	Халаджов, В. 2. "МИТНИЧЕСКОТО РАЗСЛЕДВАНЕ – СЪСТОЯНИЕ, ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВИ," Almanac of PhD Students, D. A. Tsenov Academy of Economics, Svishtov, Bulgaria, vol. 11(11 Year 2), pages 417-432. Венцислав Халаджов, 2016. Статия участие в докторантска научна сесия – сертификат	10
3.	Халаджов, В. „ПРАКТИКА ЗА ПОЛУЧАВАНЕ И ОБМЕН НА ИНФОРМАЦИЯ ЗА ЦЕЛИТЕ НА МИТНИЧЕСКОТО РАЗУЗНАВАНЕ И РАЗСЛЕДВАНЕ ВЪВ ФИНЛАНДСКИТЕ МИТНИЦИ“. Публикувана статия в списание „Митническа хроника“ – брой 4/2016 г.	10

VI. ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ОРИГИНАЛНОСТ И ДОСТОВЕРНОСТ

Във връзка с провеждането на процедура за придобиване на образователна и научна степен „доктор” по научна специалност: Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност (контрол), декларирам:

1. Резултатите и приносите в дисертационния труд на тема: „АКТУАЛНИ АСПЕКТИ НА МИТНИЧЕСКОТО РАЗУЗНАВАНЕ И РАЗСЛЕДВАНЕ В СИСТЕМАТА НА МИТНИЧЕСКИЯ КОНТРОЛ” са оригинални и не са заимствани нерегламентирано от изследвания и публикации, в които авторът няма участия.

2. Представената от автора информация във вид на копия на документи и публикации, лично съставени справки и др., съответстват на обективната истина.

26.01.2022 г.

Гр. Свищов

Декларатор:.....

(Венцислав Халаджов)